
СУБКТЕГОРІЯ ЗЕМЕЛЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВОЇ НАУКИ

В.С. МАЗІЙ, аспірант

кафедри аграрного, земельного та екологічного права

імені академіка В.З. Янчука

(науковий керівник – доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент НАПрН України В.М. Єрмоленко)

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: vitmazi4@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена недостатньо дослідженому в теорії земельного права поняттю «субкатегорія земель». Автором встановлено той факт, що попри широке використання втчизняними та зарубіжними науковцями словосполучення «субкатегорія земель», відсутні будь-які дослідження, що спрямовані саме на розкриття цього поняття та окреслення тих самих субкатегорій земель. У процесі дослідження встановлено, що чинне земельне законодавство налічує близько 119 субкатегорій земель, які перебувають в межах різних категорій земель. Використовуючи методи теоретико-правової науки здійснено спробу розкрити поняття «субкатегорія земель» та надати йому відповідне визначення. Констатується, що субкатегорії земель відіграють важливу роль в нормальному функціонуванні чинного земельного законодавства нашої держави, адже відсутність виділення та належного правового регулювання субкатегорій земель може призвести до масових порушень (умисних чи необережних) у використанні земельних ділянок за їх цільовим призначенням. Для ефективного вирішення питання щодо належного правового регулювання субкатегорій земель, автором було проаналізовано успішний досвід Сполучених Штатів Америки, що стосується відповідного питання та запропоновано розробку нормативно-правового акта, який би зміг досконало врегулювати відповідні земельно-правові категорії, встановити повну класифікацію основних категорій та субкатегорій земель, а також надати їм детальну характеристику. У завершальному етапі дослідження автором наголошується на тому, що існує гостра потреба в приділенню належної уваги до даного питання законотворців, науковців та практиків.

Ключові слова: субкатегорія земель, категорія земель, поділ земель на субкатегорії, цільове призначення земель, земельне законодавство

Актуальність.

Останнім часом все частіше об'єктом дослідження в наукових працях вітчизняних вчених стає проблема поділу земель на категорії за їх цільовим призначенням. Деякі дослідники вважають поділ земель на категорії пережитком радянського земельного права (В.М. Правдюк), інші ж відстоюють позицію неможливості нормального існування земельного законодавства без категорій земель та неприпустимості їх заміни чи вилучення (В.М. Єрмоленко). Проте, на фоні цієї доктринальної дискусії, позбавленим наукової уваги залишається поняття «субкатегорія земель», яке наразі повністю знаходиться в тіні поняття «категорія земель», і це, в свою чергу зумовлює його малодослідженість. Попри наявну ситуацію, правильне розкриття поняття «субкатегорія земель», надання йому кваліфікаційних ознак та визначення тих самих субкатегорій земель вже тривалий час потребує належної уваги з боку законотворців, науковців та практиків, оскільки позбавлення достатнього законодавчого врегулювання земель, що належать до субкатегорії земель, може призвести до масового порушення (умисного чи необережного) земельного законодавства, в контексті використання земель в межах категорії не за їх конкретним цільовим призначенням. В свою чергу це також може сприяти підмиванню фундаменту елементу земельного права – категорії земель, основу якого і складає субкатегорія земель. Ми переконані, що вищевикладене зумовлює актуальність даної теми в межах земельно-правової науки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Не дивлячись на численні згадки науковців у своїх працях про «субкатегорії земель», після детального аналізу наукових праць, що були в нашому доступі, ми не виявили досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених які б розкривали поняття «субкатегорії земель» (навіть без конкретної прив'язки саме до назви «субкатегорія»). Так, зокрема, у своїх наукових працях поняття «субкатегорія земель» згадує: Т.М. Магомедова (Магомедова, 2020: 70), Ю.С. Петлюк (Петлюк, 2010: 112), А.П. Анісімов (Анісімов, 2006: 365), А.П. Ушакова (Ушакова, 2015: 19). Проте, залишаючи поза увагою той факт, що відсутні наукові праці які б розкривали поняття та зміст «субкатегорії земель», деякі питання, які тим чи іншим чином торкаються предмета даного дослідження, розкривались В.М. Єрмоленком (Єрмоленко, 2020: 6–11).

Метою статті є науково-правовий аналіз поняття «субкатегорії земель», визначення його змісту та складу, обґрунтування важливості належного правового регулювання субкатегорії земель з погляду земельно-правової науки і практики, а також спроба пошуку шляхів для створення такого правового регулювання.

Результати.

Починаючи дослідження поняття «субкатегорії земель», варто зазначити, що чинний Земельний кодекс України не містить поняття «субкатегорія земель». Для порівняння, не зважаючи на визначений Земельним кодексом перелік наявних категорій земель, останній не розкриває поняття

тя «категорії земель». Про існування тих самих субкатегорій земель можемо лише здогадуватися виходячи зі змісту норм, що регулюють конкретно визначену категорію земель, і змісту класифікатора видів цільового призначення земель. Так, за даними Класифікації видів цільового призначення налічуємо 119 субкатегорій земель («Класифікатор...», 2010).

З огляду на відсутність законодавчих та доктринальних дефініцій поняття «субкатегорія земель», вважаємо за доцільне спробувати розкрити це поняття. Так, для здійснення тлумачення поняття слід звернутися до теоретичних основ правої науки та логіки. У своїй праці Є.А. Пряшніков звертає увагу на єдність таких елементів, як явище дійсності – поняття – термін. Основне, визначальне і первинне – явище дійсності. Поняття – це відображення такого явища в свідомості людей, а термін слугує словесним вираженням поняття (Пряшніков, 1971: 114). Поняття як форма мислення є таким способом відображення дійсності, завдяки якому предмет розкривається через сукупність його важливих ознак. Визначенням поняття називається логічна операція яка розкриває його зміст. Назва операції визначення походить від латинського слова «definito», дефініція. Етимологічно слово «дефініція» означає «установлення меж», «визначення». Тому часто замість назви «поняття» вживають назву «дефініція». За допомогою дефініції формується значення для терміна, який вводиться вперше в комунікативний процес або уточнюється значення терміну, який вже використовується (Конверський, 2004: 128, 163, 165).

Виходячи з цього, слід спочатку проаналізувати безпосередньо понят-

тя «субкатегорія», визначення якого вже надано. Так, тлумачний словник української мови визначає «субкатегорію» як категорію, що в свою чергу входить до складу ширшої категорії (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2004: 1440). Під ширшою категорією в контексті нашого дослідження вважаємо саме категорію земель, в складі якої знаходиться субкатегорія земель.

Насамперед, слід погодитись з думкою В.М. Єрмоленка про те, що категорія земель – це родове поняття, що об'єднує споріднені за спільними однорідними властивостями види земель. При цьому загальною ознакою є розгляд категорії земель як родового поняття (класифікаційного угруповання), тоді як спеціальною – спорідненість земель за спільними властивостями (природними і соціальними) (Єрмоленко, 2020: 10).

На нашу думку, субкатегорія земель – це частина земель, які входять до складу відповідної категорії, проте, попри їх спільні ознаки, мають деякі особливості, які дозволяють їм бути відносно-відокремленими від інших земель відповідної категорії. Тобто субкатегорія – це також родове поняття, проте воно об'єднує вужчий перелік земель за їх спільними однорідними та специфічними (що дозволяє їх вирізнити з поміж їх материнської або основної категорії) властивостями.

Важливість існування та належного оформлення субкатегорії земель можна привести на прикладі найціннішої для нашої держави категорії земель – сільськогосподарського призначення. Так, встановлений п. 15 «Перехідних положень» ЗК України мораторій на відчуження (набуття) земель сільськогосподарського призначення для певних суб'єктів земельних

правовідносин охоплює не всю категорію земель сільськогосподарського призначення, а лише деякі субкатегорії (для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, земельних ділянок, виділених в натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв)). Таким чином, якби всі землі, які перебувають в категорії земель сільськогосподарського призначення, звести до однієї категорії без поділу їх на субкатегорії, то вказаний мораторій охопив би собою усі без виключення землі сільськогосподарського призначення. У той же час на практиці суб'єкти державної реєстрації речових прав на нерухоме майно при проведенні реєстраційних дій щодо земельної ділянки сільськогосподарського призначення звертають свою увагу перш за все на субкатегорію землі та чи дозволяється тому чи іншому суб'єкту її набувати у власність.

Не менш важливу роль субкатегорія земель відіграє в правовому регулюванні відносин, що виникають під час охорони і використання земель житлової та громадської забудови. Так, для прикладу, зведення багатоквартирного будинку допускається лише на субкатегорії земель «для будівництва і обслуговування багатоквартирного житлового будинку» і зведення його на інших землях житлової та громадської забудови буде вважатися порушенням цільового використання землі, не зважаючи на той факт, що ця категорія в загальному й передбачає будівництво на ній споруд (в тому числі багатоквартирних будинків). Утім, відповідні приклади можна навести щодо будь-якої категорії земель.

Між тим, відоме більшості громадянам право на безоплатну приватизацію землі, визначене в ст. 121

ЗК України, також передбачає разове отримання в межах норм різних субкатегорій земель у межах однієї категорії. У випадку, якби законодавцем було зазначено безоплатне отримання громадянином земель, наприклад, лише сільськогосподарського призначення (без виділення субкатегорій) в межах певної норми, то була б виключена можливість диференційованого набуття земель для фермерського господарства, для ведення особистого селянського господарства та для ведення садівництва, що, в свою чергу, обмежило б звичайного громадянина у здійсненні різних видів сільськогосподарської діяльності.

На наше глибоке переконання, кожна субкатегорія земель повинна бути належним чином охарактеризована. Для прикладу, цікавим є досвід США, а саме штату Північна Кароліна. Так, у відповідному штаті вже 27 років існує «Стандарт класифікації систем для картографування, землекористування та земельного покриття» (A Standard Classification System for the Mapping of Land Use and Land Cover, 1994), спрямований на ефективне використання земельних ділянок, які перебувають у межах штату, з урахуванням їх природних властивостей з метою захисту всього навколишнього середовища від негативного впливу людини на створену природою екосистему. Цікавим є той факт, що відповідний документ містить не лише класифікацію основних категорій та субкатегорій земель, а й їх детальну характеристику. Слід зазначити, що детальний опис відповідних земель не обмежується лише щодо категорій, субкатегоріям приділено навіть більшу увагу в їх визначеннях. Вважаємо, що доцільним було б створити схожий нормативно-правовий акт в Україні.

Для його розроблення необхідно було б залучити різногалузевих фахівців (із земельного права, землеустрою, ґрунтознавства, екології, хімії тощо) з метою надання професійної характеристики тієї чи іншої субкатегорії земель і встановлених норм її використання. Такий документ повинен детально описати кожен субкатегорію земель, яка існує наразі в нашій державі, та встановити певний її правовий режим. Цей нормативно-правовий акт повинен започаткувати ефективний механізм зміни цільового призначення в межах однієї категорії з урахуванням наслідків такої зміни для навколишнього середовища або встановити обмеження щодо такої зміни, наприклад, для особливо цінних субкатегорій земель.

Висновки і перспективи.

Враховуючи усе вищевикладене, слід зазначити, що такий важливий елемент понятійно-категорійного апарату земельно-правової науки, як «субкатегорія земель», на теперішній час залишається майже недослідженим і часто ототожнюється з поняттям «категорія земель». Проте, існують численні згадки поняття «субкатегорія земель» в працях вітчизняних і зарубіжних вчених, хоча жодна з них так і не розкриває це поняття. Проведене нами дослідження дає змогу зробити висновок, що субкатегорія земель – це частина земель, які входять до складу відповідної категорії, проте, попри їх спільні ознаки, мають деякі особливості які дозволяють їм бути відносно-відокремленими від інших земель відповідної категорії. Загалом, субкатегорія земель – це родове поняття, яке об'єднує вузький ряд земель за їх спільними однорідними та спе-

цифічними (що дозволяє їм вирізнити з поміж їх материнської або основної категорії) властивостями. Ми абсолютно переконані, що субкатегорії земель, їх склад та правовий режим мають досить важливе значення для розвитку земельного законодавства та протидії нецільовому використанню земель, що складають земельний фонд нашої держави, а тому постає гостра потреба в належному правовому регулюванні зазначеного елемента земельного права. На нашу думку, відповідне правове регулювання має відбуватися шляхом розробки і прийняття абсолютно нового нормативно-правового акта, який би містив не лише перелік усіх субкатегорій земель, а й встановлював правовий режим для кожної з них, а також ефективний та простий механізм зміни цільового призначення в межах категорії землі. Проте, перед прийняттям відповідного нормативно-правового акта, слід провести низку конференцій та круглих столів серед науковців і практиків різного галузевого спрямування.

Список використаних джерел

1. Магомедова Т.М. Правове регулювання використання та охорони земельних ділянок для вирощування кормів для худоби: дис. ... д-ра філос. з права: 081 «Право»/ Запоріж. нац.універ. Запоріжжя, 2020. 252 с.
2. Петлюк Ю. Правовий режим земель як об'єкт наукових досліджень. Юридична Україна. 2010. №4. С. 111–114.
3. Анисимов А.П., Рыженков А.Я., Черноморец А.Е. Комментарий к Земельному кодексу Российской Федерации: науч. правовой комментарий. Волгоград: Юрайт. 2006. 365 с.
4. Ушакова А.П. Правовой режим земель общего пользования в составе земель

- населённых пунктов: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06; Ин-т законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве РФ. Москва, 2015. 31 с.
5. Ермоленко В.М. Поняття «категорія земель» у концепті сучасного права розуміння. Науково-практичний журнал «Право. Людина. Довкілля». 2020. № 4. С. 6 –14. doi: <https://doi.org/10.31548/law2020.04.001>.
6. Класифікації видів цільового призначення земель: наказ Державного комітету України із земельних ресурсів від 23.07.2010 р. № 548. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1011-10#Text> (дата звернення: 29.08.2021 р.).
7. Пряшников Е.А. Единство «явление – понятие – термин» и его значения для законодательства. Советское государство и право. 1971. № 2. С. 114 –117.
8. Логіка: підручник для студентів юридичних факультетів / за ред. А.Є. Конверського. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 304 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
10. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 29.08.2021 р.).
11. A Standard Classification System for the Mapping of Land Use and Land Cover. URL: <https://files.nc.gov/ncdit/documents/files/LandUse-LandCover-Standard-1994.pdf> (дата звернення: 29.08.2021 р.).
- ing fodder for cattle]. PhD thesis (Law Sciences). Zaporizhia National University (in Ukrainian).
2. Petliuk, Y. (2010) Pravovyi rezhym zemel yak ob'ekt naukovykh doslidzhen [Legal regime of lands as an object of scientific research]. Legal Ukraine, 4, 111–114. (in Ukrainian).
3. Anysymov, A.P., Rizhenkov, A.Y. & Chernomorets, A.E. (2006). Kommentariy k Zemelnomu kodeksu Rossyskoi Federatsyy: nauch.pravovoi komentariy [Commentary to the Land Code of the Russian Federation] Volhohrad: yrayt. 365 (in Russian).
4. Ushakova, A.P. (2015). Pravovoi rezhym zemel obshcheho polzovanya v sostave zemel naselennikh punktov [Legal regime of common lands as a part of lands of settlements] Extended abstract of Candidate's thesis. (Law Sciences). Moscow: Institute of Legislation and Comparative Jurisprudence under the Government of the Russian Federation. (in Russian).
5. Yermolenko, V.M. (2020). Poniattia «katehoriia zemel» u kontsepti suchasnoho pravorozuminnia [The concept of category of land in the concept of modern legal understanding] Kyiv: Scientific and practical journal «Law. Human. Environment», 6-14. doi: 10.31548/law2020.04.001 (in Ukrainian).
6. Klyasyfikatsiia vydiv tsilovoho pryznachennia zemel [Classification of types of purpose land use] (2010): nakaz Derzhavnoho komitetu Ukrainy iz zemelnykh resursiv 23.07.2010. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1011-10#Text> (in Ukrainian).
7. Priashnykov, E.A. (1971). Edynstvo «iavlenye – poniatye – termyn» y ego znacheniya dlia zakonodatelstva [Unity «phenomenon – concept – term» and its meaning for legislation] Sovetskoe gosudarstvo y pravo, 2: 114-117 (in Russian).
8. Lohika: pidruchnyk dlia studentiv yurydychnykh fakultetiv [Logic: a textbook for

References

1. Magomedova, T.M. (2020). Pravove rehuliuвання vykorystannia ta okhrony zemelnykh dilianok dlia vyroshchuvannia kormiv dlia khudoby [Legal regulation of use and protection of land plots for grow-

- law students] (2004) / Za red. A.Y., Konverskoho. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 304 (in Ukrainian).
9. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] (2004) / Uklad. i holov. red. V.T., Busel. Kyiv: Irpin: VTF «Perun», 1440 (in Ukrainian).
10. Zemelnyi kodeks Ukrainy [Land Code of Ukraine] (2001): Zakon Ukrainy 25.10.2001 № 2768-III. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (in Ukrainian).
11. A Standard Classification System for the Mapping of Land Use and Land Cover (1994). Available at: <https://files.nc.gov/ncdit/documents/files/LandUse-LandCover-Standard-1994.pdf> (in English).

V.S. Mazii (2021). SUBCATEGORY OF LAND AS AN IMPORTANT ELEMENT OF THE CONCEPTUAL APPARATUS OF LAND LAW SCIENCE. Право. Людина. Довкілля, 12(3): 84-90.

<https://doi.org/10.31548/law2021.03.010>

Summary. This article is devoted to the insufficiently studied in the theory of land law the concept of «subcategory of lands». The author established the fact that despite the widespread use of the phrase «subcategory of lands» by domestic and foreign scientists, there are no studies aimed at revealing this concept and outlining the same subcategories of lands. In the course of the research it was established that the current land legislation has about 119 subcategories of land, which are within different categories of land. Using the methods of theoretical and legal science, an attempt was made to reveal the concept of «subcategory of lands» and give it an appropriate definition. It is stated that subcategories of land play an important role in the proper functioning of current land legislation of our state, the lack of allocation and proper legal regulation of subcategories of land can lead to mass violations (intentional or negligent) in the use of land for its intended purpose. To effectively address the issue of proper legal regulation of land subcategories, the author analyzed the successful experience of the United States on this issue and proposed the development of a legal act that could perfectly regulate the relevant land categories, establish a full classification of major categories and subcategories. Lands, as well as provide them with a detailed description. In the final stage of the study, the author emphasizes that there is an urgent need to pay due attention to this issue by lawmakers, scholars and practitioners.

Keywords: subcategory of lands, category of lands, division of lands into subcategories, purpose of lands, land legislation
